

Grænser for Gud?

I en boganmeldelse, der er mere end dét, forholder Hanne Gregersen sig blandt andet til bogen *Grænser for Gud*¹

Af Hanne Gregersen

På omslaget af bogen *Grænser for Gud* ser vi – med skarp grænse til titlens hvide felt – en typisk dansk landsbykirke med gylden mark omkring, omkranset af stengærde, sådan som kirkerne nu har ligget i det danske landskab i hundreder af år. Hvidkalket med røde tegl og blå himmel.

Men tag ikke fejl. Der er i bogen intet spor af denne kirkes tilstedeværelse i historien og i folkets bevidsthed ned gennem tiden. Der er ingen erindring, ingen *anamnese*.² Ingen spor af den kristne grundfortælling, som kirken ellers er tegnet på, og som har præget landet og folkets selvforståelse i århundreder

Her er bogen mærkelig ahistorisk i sit forsøg på at sætte "grænser for Gud".

Tilstedeværelsen i Danmark af en ret stor muslimsk minoritet har – også inden Muhammed-tegningerne – sat *religion* på dagsordenen i den offentlige debat og i folks bevidsthed.

Vi har oplevet, at en stor og ofte fremmedartet befolkningsgruppe tager deres religion alvorligt og som en selvfølge bringer den ind i det offentlige rum i klædedragt og adfærd. Samtidig oplever vi, at samme religion tages til indtægt for vold og terror, rettet mod dét, vi plejer at kalde den vestlige samfundsorden. Integrationen herhjemme af disse nye befolkningsgrupper er i vid udstrækning slået fejl – og her opfattes netop gruppernes religiøsitet og religiøst betingede skikke ofte som en væsentlig hindring for denne integration. Kulturministeren har kaldt til kamp mod, hvad han kalder "middelalderlige" religiøst betingede normer. Islam sammenlignes af regeringens støtteparti med "Pest over Europa",³ og der råbes til samling om "danske værdier". Det er dog uklart, hvori disse værdier består; for nogle er det det sekulære demokrati; for præsterne i Dansk Folkeparti er det lige så ind-

¹ Michael Jarlner og Anders Jerichow: *Grænser for Gud*. 184 sider. 168 kr. hft. Gyldendal. Begge forfattere er ansat på dagbladet Politiken. Red.

² I sammenhængen her: Den levende erindring i Kirken om, hvad Jesus sagde og gjorde. Red.

³ Titlen på Hartvig Frisch's bog fra 1939 om nazismen og kommunismen. Red.

lysende, at dét at være kristen – eller rettere evangelisk-luthersk – hører med til selve den danske nationale identitet.

Over for al denne "religion" i det offentlige rum gør kulturradikale og andre sekulariserede danskere tydeligt opmærksom på, hvor meget de føler sig omklamrede af religionens – specielt kristendommens – tilstedeværelse i det offentlige rum⁴ og af kristendommens sammenfletning med statsapparatet og samfundsordenen. Der protesteres mod kristendomsundervisning i folkeskolen, tvangsregistrering af børn på kordegnekontoen og mod en lukkelov, der opfattes som et helt urimeligt levn fra en fortid, hvor begrebet *søn- og helligdage* i modsætning til nu gav mening i det store flertal af befolkningen.

Andre trossamfund end de folkekirkelige – både kristne og ikke-kristne – protesterer fra deres side mod dét, der opleves som negativ forskelsbehandling i forhold til Folkekirken. De efterlyser ikke blot trosfrihed, men også ligeberettigelse mellem de religiøse samfund. Også her går det på den tvungne registrering af nyfødte i folkekirkeregistrering, men fx også på at skulle bidrage over skatten til Folkekirken, hvad de påpeger er i strid med grundloven.

Inden for sekulære kredse er det således ikke underligt, at der plæderes for en adskillelse mellem stat og kirke, men også inden for Folkekirken er der røster fremme, der taler for at befri kirken for statens indblanding og præsterne fra at være tjenestemænd – med tjenestemandens skærpede loyalitetspligt, kunne man tilføje, en pligt, det ikke er vanskeligt at forestille sig kunne komme i konflikt med en anden forpligtelse – nemlig til at "adlyde Gud mere end mennesker".⁵ Ansatser hertil så vi jo ved juletid 2005, hvor nogle præster havde taget initiativ til en opfordring om i juleprædikenen at kommentere landets flygtningepolitik.

Og endelig – neden under og bagved disse hinanden krydsende problemstillinger – syder og bobler et fundamentalt samfundsproblem, nemlig at det danske samfund har haft meget svært ved at have med "anderledesheden" at gøre, som den præsenterer sig for os i indvandrernes skikkelse. Den danske identitet har vist sig diffus og usikker og derfor rigid i stedet for fleksibel, og den har reageret over for en bastant anderledeshed med næsten paranoiske beskyttelsesmekanismer.⁶ Vi laver stereotype generaliseringer og danner fjendebilleder, vi føler os truet og reagerer derefter, vi drager i krig og søger at udstøde det fremmede, hvor vi burde konfrontere det indre problem og finde løsninger herhjemme i vor egen husholdning. Det er selve sammenhængen i samfundet, der står på spil, og vi har hidtil været rådvilde.

Jyllandspostens tegninger accentuerede kun hele denne for os uvante problematik og gav den globale dimensioner. Vi fik ragnarok og kaos – og i næste omgang en påkalden sig "demokratiet" og dets sekulære værdier som mantra mod religionen, når denne så ud til at udarte til et uvæsen. "I Danmark står demokratiet over religionen," sagde Helle Thorning Schmidt i Danmarks Radio.

Ind i denne brogede debat – men inden Muhammed-tegningerne – kommer Michael Jarlner og Anders Jerichow fra Politiken med deres bud på en analyse af situationen og forslag om en vej frem.

⁴ Således Jesper Hoffmeyer i et indlæg i Politiken den 25. februar 2006: "Den kristne omklamring af min færden og gøren gennem livet er et vilkår, jeg har vænnet mig til med samme resignation og irritation, som jeg har måttet mobilisere over for den konstante overdosering af følelsesflad musik i det offentlige rum. Man skal vist være kristen for ikke at have opdaget, hvor meget kristendommens indblanding i det sociale liv fylder også for os andre ..." Der kan man bare se. Jeg synes jo, det er det sekulære samfunds holdninger og udtryk, der slår mig beklemmende i møde, hvor jeg går og står. Så meget, at jeg forleden følte mig kaldet til at præcisere over for min kurdisk-muslimske grønthandler, at det bestemt ikke var alt i dette samfunds offentlige rum, der udtrykte mine holdninger, tværtimod. Men at det selvfølgelig var lettere for mig at distancere mig og sige fra, fordi jeg var "indfødt" og trods alt stadigvæk havde en selvfølgelig ret til også at være her. "I Danmark er jeg født" – men det er bestemt ikke altid, jeg kan tilføje: "der har jeg hjemme" ... H.G

⁵ Apg 5,29: Man bør adlyde Gud mere end mennesker.

⁶ Paranoia: forfølgelsesvanvid. Red.

Denne vej hedder "Grænser for Gud"; redningen for samfundet og for os alle i den forhåndenværende situation ligger i en gennemført sekularisering af samfundet, i et forsøg på systematisk bortradering fra det offentlige rum af "det religiøse" som fænomen, som normbestemmende og som argument. De troende bør for fremtiden henvises til at leve deres liv som troende uden for dette rum – i "jævne, forsonlige liv med barndomstroen i behold"⁷ – og i øvrigt at afprøve deres meninger på lige fod med andre i det fælles sekulære rum uden at påberåbe sig troens argument. Kun sådan kan alle uanset religiøs overbevisning komme til deres ret og erfare sig beskyttet og sikret af det fælles demokrati - og kun sådan kan sammenhængskraften i samfundet gøre sig gældende.

Michael Jarlner er udenrigsredaktør ved Politiken, og *Anders Jerichow* – tidligere chefredaktør ved Aktuelt, nuværende præsident for PEN-klubben – er mellemøstekspert og ligeledes medarbejder ved Politiken.

Den, der kender specielt Anders Jerichows udmærkede analyser af og kommentarer til den mellemøstlige situation, griber bogen med interesse og forventning. Ganske vist har titlen for den troende umiddelbart ingen mening, al den stund Gud jo for ham og hende er blevet menneske og derfor fylder hver krog af vor eksistens med sit nærvær, hvad enten vi vil eller ej – men altså, trods dette, vil man gerne læse, hvad Jarlner og Jerichow skriver ind i vor aktuelle komplicerede situation.

Lad mig straks sige, at i hvert fald denne anmelder blev skuffet – ikke over de forudsigelige meningsforskelle, men over det klima, der hersker i bogen, og som ind imellem gør det vanskeligt at trække vejret. Dertil kommer en manglende viden om og forståelse for tro i almindelighed og kristendom i særdeleshed, som er trættende. Hvor meget af afsnittene om Islam flyder levende og let og med både velvillig fornemmelse for stoffet og retfærdig harme over den uretfærdighed, der overgår muslimske medborgere, bliver alting klægt og kedsommeligt eller upassioneret irriteret, når vi nærmer os det folkekirkelige. "Den har aldrig levet, som klog på dét er blevet, han først ej havde kær," siger Grundtvig, og det mærkes i den grad, når bogen taler om kristendom.

Og i beskrivelsen af det nye sekulære samfund, befriet for religiøs indflydelse i skole og andre samfundsinstitutioner (hvorfor nævnes forsvaret mon ikke?) og i nyordningen af trossamfundenes forhold i dette nye samfund, bliver det ren, klaustrofobisk beton. Her bliver der virkelig tale om, hvad man kunne kalde et "totalitært demokrati", der lukker sig om sig selv – uden formildende omstændigheder. Men mere herom nedenfor.

Forfatterne konstaterer først, at vi har et "religiøst misbrugsproblem",⁸ hvor Gud tages til indtægt og bruges som argument for hvad som helst. Derfor ønsker Jarlner og Jerichow som det ene formål at diskutere "vores eget samfunds forhold mellem stat og religion og at argumentere for en fuldstændig adskillelse af kirke og stat i Danmark". Begrundelsen er, at "staten er nødt til at være religiøst neutral for at kunne rumme alle etniske, religiøse og ikke-religiøse grupper. Staten bør tydeligt afspejle, at alle er lige uanset køn, race, religion og politisk tilhørsforhold".⁹

Det andet formål med bogen er at diskutere, hvordan "religion mere eller mindre lydefrit sniger sig ind på politiske, retlige, undervisningsmæssige og andre områder. Det handler om den måde, hvorpå vi ser på andre mennesker. [...] Det handler om nye fjendebilleder, som er opstået efter den kolde krig. De har i forskrækkende grad udvisket vigtige nuancer mellem religiøs ekstremisme og forsonlige, jævne liv med barndomstroen i behold, især når det gælder muslimer". [...] "Det handler [på den ene side] om en dramatisk ligegyldighed over for religiøse mennesker, som i alt for mange lande diskrimineres og undertrykkes netop på grund af deres tro. Ligesom det [på den anden side] handler om en verden, hvor religiøse overvejelser og fordomme atter har fået godt tag i den måde,

⁷ Grænser for Gud, side 10

⁸ Sammesteds, side 7

⁹ Sammesteds, side 9

vi anskuer verden på". [...] "Tiden er i høj grad moden til at advare mod en politisk udvikling, hvor vi både på det nationale og internationale plan definerer os efter religiøse skillelinier".¹⁰

Disse to formål detaljeres nu ud i en række anliggender. Et af disse er den manglende ligestilling mellem de religioner, der er repræsenteret i Danmark, og de konsekvenser, denne manglende ligestilling har. Trods trosfrihed og frihed til at etablere religiøse samfund med "gudsdyrkelse" som formål¹¹ betyder den manglende ligestilling reel og urimelig forskelsbehandling af de troende og deres samfund. Det gælder både mellem folkekirken og andre kristne trossamfund og mellem folkekirken og ikke-kristne religioner, her specielt jo Islam som langt det største trossamfund herhjemme efter folkekirken. Parret både med de misopfattelser og de stereotype "fjendebilleder", der trives omkring Islam, og med urimelige og uretfærdige integrationskrav¹² er det med til at bevirke en marginalisering af store grupper af indvandrere, ligesom etniske danske ikke-folkekirkelige kristne må tåle forskelsbehandling.

Men bogens hovedanliggende er det urimelige – og man forstår for forfatterne nærmest utålelige – i, at ikke-troende medborgere og hele samfundet i den grad skal tvangsindlægges til religiøs-kristen påvirkning, som tilfældet stadig er i dagens Danmark – jævnfør Jesper Hoffmeyers indlæg, citeret ovenfor i en note på side 4. Det gælder fra kristendomsundervisning i skolerne til lukkeloven med mange andre små og store forhold i samfundet ind imellem.

Roden til hele dette onde ser forfatterne i selve forfatningen, altså i grundlovens bestemmelser om den evangelisk-lutherske folkekirke og i folkekirkens sammenfletning med statsmagten. Folkekirken har ganske vist aldrig fået den i grundloven forudsatte forfatning, men i praksis er dens forhold ordnet, så den fremtræder som en del af statsapparatet, ordnet under Kirkeministeriet.

Således er der talrige markeringer af en sammenblanding mellem offentlig myndighed og den evangelisk-lutherske tro. Dette vanskeliggør ifølge bogen en erfaring af, at det demokratiske samfund er for alle. Den religiøse forskelsbehandling fører ifølge forfatterne let til en frygt for også en civil forskelsbehandling. Den normale danske borger, kunne man sige, er en hvid, evangelisk-luthersk kristen, hvad enten han praktiserer denne tro eller ej. Tilliden udhules til, at demokratiet vil tage vare på alle, uanset trosforhold. Der er *vore egne* og *de andre*. Dertil kommer, at sammenblandingen for forfatterne også umuliggør en ren sekulær tilgang til aktuelle problemer som genteknologi, abort, aktiv dødshjælp, homoseksuelles ret til adoption m.v.

Men – kan og bør man spørge – hvad er så denne rent sekulære tilgang? Så vidt jeg forstår forfatterne, så er tankegangen, at blot man fjerner et lag af diverse religiøst funderede værdier og tilgange – ja, så ligger neden under det sekulære menneskes fælles demokratiske værdier, som nu vil dukke frem i al deres vitalitet og friskhed.

Men skulle dette virkelig være forfatternes mening, er det jo en tvivlsom påstand. Hvordan skulle man kunne fjerne et religiøst funderet og betinget menneskesyn eller henvise det til privatsfæren? Troende mennesker lever jo, færdes og mener noget i det offentlige rum hele tiden, og deres tro er jo ikke sådan en slags "religiøs ekstrakt", som man kan have stående derhjemme i en lille flaske til at indtage en teskefuld af før kirkegang om søndagen ... Men selv om man kunne fjerne dette menneskesyn, så ville dét, der dukkede op, jo blot være andre menneskesyn – med de følgeslutninger, der var at drage af dem. Og de følgeslutninger er der jo ikke uden videre konsensus om. Forskellene

¹⁰ Sammesteds, side 10

¹¹ I en kronik i Politiken gør lektor i religionsret Lisbet Christoffersen opmærksom på, hvor helt speciel stor frihed – i forhold til andre lande med lovfæstet religionsfrihed – vi har her i landet til at etablere religiøse samfund uden forhåndsgodkendelse fra statsmagtens side.

¹² Mette Dreyer har den 22. februar 2006 i Politiken en karikaturtegning under overskriften *Arrival of the fittest*, hvor man ser en immigrantfamilie ved kontrollen i lufthavnen: "I hvilke værker beskriver Kierkegaard kristendommens paradoksale karakter, og hvorledes gør han op med Hegels dialektik?" spørger grænsekontrollen inkvisitorisk.

imellem os har jo ikke blot at gøre med formaliseret tro eller ikke-tro, men med de menneskesyn, der vokser ud af henholdsvis det ene og det andet.

Men forfatterens vision er altså et rent sekulært samfund med vandtætte skotter mellem stat og kirkesamfund, mellem offentligt og privat rum. Religion hører hjemme i "de jævne, forsonlige barnetroende liv" i privatsfæren og kun der, i en gensidig frisætning af såvel samfund som religion. Hvor samfundet befries for religionens indflydelse, befries trossamfundene for statsmagtens indgriben. Folkekirken ophæves, og alle trossamfund ligestilles. Kirkeministeriet bliver overflødig og kan lukkes. Grundloven skrives om, og menneskerettighederne bliver nyt forfatningsgrundlag. En forfatningsdomstol – som i Tyskland – indføres. I skolen afskaffes kristendomsundervisning og erstattes af et nyt vidensfag "religion", der fra klasse 0 underviser om alle religioner og om gudsbegreb og trosbegreb. Denne undervisning er obligatorisk – ingen forældre skal kunne påberåbe sig en forældreret i forhold til, hvordan deres børn skal påvirkes i samfundets demokratiske skole. Samtidig indføres et nyt fag, *Vores samfund*, fra klasse 0 til 3.g. – et fag om demokratiet og om opdragelse til demokrati. Opdragelse til demokratiske kerneværdier – her nævnes tvungen svømmeundervisning, tvungen seksualundervisning og tvungen fælles idræt og fællesbadning.

Man konstaterer allerede her, at der også i det nye samfund er tale om ret bastante integrationskrav til troende muslimer og andre, der måtte have visse vanskeligheder med de demokratiske fællesværdier ... Man kan her minde om, at det ikke er længere siden end 1974, at et dansk kristent forældrepar indklagede den danske stat for menneskerettighedsdomstolen, fordi deres barn skulle pålægges tvungen seksualundervisning. Staten blev frikendt, men alligevel: konsensus uden videre om alle såkaldte demokratiske værdier er der ikke.

Trossamfundene sættes altså også fri og overlades til egen forvaltning og egen finansiering. Enhver særstilling, enhver offentlig funktion af den evangelisk-lutherske kirke ophører.

Frie – og så dog alligevel. For denne nye frihed betyder nemlig ikke simpelthen, at folkekirken forhold bliver som vore aktuelt er i Den katolske Kirke – med den fuldstændige frihed i forhold til statsmagten, som vi har. For i den nye orden må også trossamfundene være under demokratisk kontrol. Samfundet må påse, at der ikke i deres struktur eller på anden måde forekommer forhold, der strider mod demokratiet og dets kerneværdier. Der er ikke blot tale om *grænser for Gud*, men om *kontrol med Gud*. Derfor indføres også et næringsbrev for præster, imamer etc., som giver ret til at praktisere som sådan inden for et trossamfunds rammer. Et sådant næringsbrev kan erhverves efter gennemført og bestået grundkursus på universitetsniveau, omfattende en fælles teologisk del og en samfundsfaglig del, der sikrer, at alle her i landet virkende præster etc. har de demokratiske grundbegreber i orden, er indlevet i kerneværdierne og kender det danske samfund til bunds.

Derefter kan trossamfundene så bygge deres egen teologiske uddannelse ovenpå. Derefter er der naturligvis fri ansættelsesret i menighederne. Og så dog – igen – alligevel. For samfundets almindelige love om bl.a. forbud mod kønsdiskriminering etc. skal selvfølgelig overholdes. Alle stillinger, må man forstå, skal følgelig opslås m/k. Den katolske Kirkes problemer med kvindelige præster løses således let og elegant – med et administrativt snuptag ...

I deres forslag om nyordningen af trossamfundenes forhold går forfatterne således et skridt videre, end man har gjort i Sverige. I forfatningen for *Svenska kyrkan* læser man nemlig i § 2: Svenska kyrkan er en åben folkekirke, som i samvirke mellem en demokratisk struktur og *kirkens embede*¹³ bedriver en landsdækkende virksomhed ... Dette med *kirkens embede* mangler helt i forfatterens vision. Måske fordi embedet spiller så ringe en rolle i folkekirken? Eller fordi det er utåleligt, at ikke alt er demokratisk kontrolleret? Det vides ikke.

¹³ Kursiveringen indsat her. Red.

I forbindelse med forfatterens vision sluttelig et par ord om lukkeloven, som forfatterne også ønsker droppet. Denne lov kan Jarlner og Jerichow ikke lide. Den er "et af de stærkeste symboler på kristendommens faste tag i det danske samfund" [...] "Netop denne lov påtvinger os alle, uanset at vi er ateister, tilhører en religiøs minoritet eller noget helt tredje, til at indrette vores praktiske virkelighed efter kristne højtider og hensyn".

Heroverfor stilles så et rent forbrugerhensyn. Der bør altid være åbne butikker, som kan servicere forbrugeren. Og så kan de forretningsdrivende jo lukke, som de selv synes – det vil regulere sig selv i et multikulturelt samfund, jævnfør dagens Israel, der har hele tre ugentlige lukkedage.

Det er i grunden et lidet menneskevenligt synspunkt. Når min kurdiske grønthandler har åbent hver dag året rundt fra ca. 8.30 til 19.30, så er det jo hverken for at hylde det sekulære demokrati eller for – som muslim – at protestere mod den kristne søndagslukning. Det er alene for at få det til at løbe rundt, rent økonomisk. Irma i nærheden har jo også åbent hver dag ... Så lukkeloven i sin nuværende udvandede form er ikke engang i stand til at beskytte grønthandleren og sikre ham en ugentlig hvile- og fridag med familien. Det er vanskeligt at følge forfatterne i noget, der fremstår som en liberalistisk konklusion: giv det hele fri, så ordner markedskræfterne resten. Uanset begrundelse er det godt at have ret til og mulighed for en ugentlig hvile- og fridag.

Hvad skal man nu mene om hele denne vision for et nyt sekulært demokrati?

Først er der jo en af bogens diagnoser: Er det virkelig sagligt begrundet at sige, at det er "religionen" i almindelighed og Folkekirken som statslig institution i særdeleshed, der har en væsentlig del af skylden for, at det hele truer med at skille ad i samfundet? Bliver der her ikke nemt tale om en vis sammenblanding imellem en irritation over som ikke-troende at skulle leve i et i hvert fald af navn kristent samfund og så en række komplekse samfundsproblemer, der nok har "religion" som en af ingredienserne, men bunder i nogle andre dynamikker? Er der ikke meget dybere og mere komplekse grunde til de problemer, vi ser i samfundet i dag, og som bogen omtaler? Noget, som har med den før omtalte diffuse og usikre nationale identitet at gøre, der snart viser sig i et fuldstændigt urealistisk overvurderet og idealiseret nationalt selvbillede, snart går i panik og udfolder nærmest paranoiske beskyttelsesmekanismer. I alle tilfælde har denne identitet været ganske uforberedt på mødet med "anderledesheden" inden for egne grænser og har reageret derefter. Men det er vel ikke Folkekirkens skyld? Den har jo et helt andet budskab, hvor det at "være får" – dvs. en af de velsignede – defineres bl.a. som at være den, der "tager imod den fremmede". Og når der kan rejses – berettiget – tvivl om det danske demokrati virkelig forskelsløst er til for alle, der lever her, så er det da politiske budskaber, der vækker denne tvivl – ikke, hvad der siges fra folkekirkeligt hold. Så den begrundelse for at afskaffe Folkekirken duer ligesom ikke.

Noget andet er, at de komplekse årsager til, at vi som nation reagerer, som vi gør, nok kunne være en tilbundsående analyse værd, også en historisk analyse; hvordan er det kommet dertil? En uvildig analyse. Men den leverer bogen ikke.

Men til visionen om det nye sekulære samfund ifølge Jarlner og Jerichow.

For en dansk katolik anno 2006 er der jo ikke noget nyt i en adskillelse mellem kirke og stat. Det er vores vilkår – og sådan er det godt. Faren for os er vel snarere, at vi kommer til at bringe os i et eller andet afhængighedsforhold til det offentlige og dermed til det politiske apparat.

Allerede Johannes XXIII kommenterede i sin åbningstale til koncilet sekulariseringen som et af kendetegnene for vor tid og så også heri positive aspekter: Sekulariseringen giver Kirken en afstand

fra den sekulære magt og en ny chance, en frihedens chance, for at forkynde evangeliet "den Mächtigen ins Angesicht".¹⁴

Om en tilsvarende frihed for Folkekirken i en adskillelse mellem kirke og stat også ville være et gode og måske i dag endda en nødvendighed, er et spørgsmål, som Folkekirken primært selv må besinde sig på. Det sekulære samfund kunne have grunde til at kræve denne adskillelse, grunde på linie med Michael Jarlners og Anders Jerichows. Kirkens egne grunde vil være anderledes og måske mere på linie med Johannes XXIII's. I hvert fald vil den sige fra m.h.t. at det skulle være dens – altså folkekirkens skyld, at xenofobien trives, og at sammenhængskraften i samfundet er truet. Ganske vist er der i Dansk Folkeparti præster, der tegner sig for fjendebilledet af Islam, men de er dog ikke folkekirken, selvom de ofte udtaler sig – og får lov til det – som om de var det.

Men et væsentligt spørgsmål, når det handler om en adskillelse mellem kirke og stat, måtte være, i hvilken struktur bevares det, jeg kalder anamnesen, den levende erindring og det liv, der følger heraf, bedst? I den beskyttede institution, synligt for alle, med historisk kontinuitet – eller frisat, udsat, ubeskyttet? Måske er formælingen med det politiske etablissement ved at blive så stor en belastning, at frisætningen bør voves? Det må være i Folkekirken selv, at et ønske herom i givet fald modnes til tydelig afgørelse.

Men ét er adskillelse mellem kirke og stat. Noget helt andet er den tvangsdemokratisering og kontrol af trossamfundene, som de to forfattere foreslår. Det er disse afsnit i bogen, der giver én klaustrofobi. Det er også her, at det viser sig, at Jarlner og Jerichow ikke har begreb om, hvad et trossamfund er – eller også har de det måske netop og ønsker helt at neutralisere disse fremmedlegemer i et verdsligt samfund. For de beskrevne forholdsregler forekommer at være den sikre vej til netop at "uskadeliggøre" ethvert trossamfund – eller til at fremelske undergrundsmenigheder som i Kina. Skal muslimske trossamfund udvikle sig og "inkultureres" i Danmark, og skal et arbejde med "at tolke Islam ind i en europæisk kontekst"¹⁵ komme i stand også i Danmark, sker det ikke ved tvangsdemokratisering. Og tilsvarende må en måske ønsket demokratisering af Den katolske Kirkes administrative strukturer komme indefra og ikke påtvinges på samfundets præmisser.

Men bortset nu fra klaustrofobien, så er der én ting i bogen, der virkelig undrer, nemlig at de to forfattere tilsyneladende ikke kan se nogen som helst mulighed for et positivt bidrag fra trossamfundenes side til samfundets opbygning og til udvikling og sikring af netop den sammenhængskraft, som forfatterne med rette ser truet i den nuværende situation. Det drejer sig alene om at isolere i privat sfæren, ikke om at åbne for en dialog, et bidrag.

Og dette kan undre. Et trossamfund – især et af staten uafhængigt, men principielt ethvert trossamfund – er da én af de få uafhængige instanser, der har mulighed for at være et korrektiv, når demokratiet kommer på afveje; et korrektiv til statsmagtens overgreb; en instans, der råber op, når menneskerettighederne krænkes, sådan som de også kan blive det i et demokrati. Den religiøse borger vil altid anerkende statens lovlige myndighed; han beder endda for den officielt i kirken hver søndag – men som troens menneske vil han vide sig dybere forpligtet et andet sted: "Man skal adlyde Gud mere end mennesker".¹⁶ At denne dybere forpligtelse er til stede og leves i demokratiet i en dyb solidaritet med dette, vil det troende menneske jo til enhver tid se som netop sit bidrag til at værne om demokratiets væsen; at dette ikke tiltager sig den absolutte magt og kontrol over det fælles liv i samfundet og over det enkelte menneske.

¹⁴ Dvs. lige op i magthavernes ansigt. Her citeret efter Ludvig Kaufmann: *Damit wir morgen Christ sein können*.

¹⁵ Se dr. theol. Lissi Rasmussens debatindlæg i Politiken den 24. marts 2006 med overskriften "Når definitionen af Sharia fastlæses"

¹⁶ Apg 5,29

Hvorfor kan mulighederne i dette ikke ses? Hvorfor kan man ikke se den åbning, der hermed er skabt i en samfundsorden, der ellers truer med at lukke sig om sig selv? Hvorfor er forfatterens svar tværtimod at søge denne dimension af menneskelivet isoleret, inddæmmet og kontrolleret?

Det er noget, der undrer. Den nyere tids historie mangler ellers ikke eksempler på, hvad der sker, når denne dimension bringes til at fungere i samfundslivet – fra biskop von Galens prædikener mod eutanasilovene i Det tredje Riges Tyskland til Martin Luther King, Helder Camara, Desmond Tutu. Og vore egne danske biskopper i oktober 1943 ikke at forglemme. De brugte netop argumentet fra Apostlenes gerninger 5,29. Har vort eget demokrati råd til at undvære denne dimension, dette korrektiv?

Det har været vanskeligt at anmelde denne bog. Af flere grunde – heraf den meget væsentlige, at den er skrevet før Muhammed-tegningerne, før hele debatten herom, krisen og hvad deraf fulgte. Nye dagsordener blev sat og sættes stadig, som krydser gennem bogens formål og anliggender, belyser dem og konfronterer dem.

En af disse dagsordener, der i høj grad vedkommer bogens emne, er spørgsmålet om, hvilken pris religiøse mennesker – og her især muslimer – afkræves for at få lov til at være til stede i det offentlige demokratiske rum? Et aktuelt eksempel er den kvindelige muslimske studievært på DR2. Hun bærer jilbab¹⁷ – og hun kræves fjernet fra flere sider, blandt andet af Naser Khader. Hvorfor? "Hun vil ikke trykke mig i hånden," siger Naser Khader. Nej, for Asmaar, som studieværten hedder, trykker nemlig af religiøse grunde ikke fremmede mænd i hånden, men lægger hånden på hjertet i stedet. Og så skal hun ikke bære jilbab i sit program. Altså – ud med Asmaar. Heldigvis holder DR2 fast ved hende. Endnu.

Et andet eksempel: *Demokratiske Muslimer* udtaler, at de kan få (muslimske) indvandrere i arbejde, fordi "vi siger god for dem" - men på hvilke betingelser? Sættes der lighedstegn mellem at "være demokratisk" og at "være sekulariseret"? Skal man være sekulariseret og have opgivet vigtige bestanddele af sin muslimske tro som fx en overbevisning om, at sharia også kan forstås som noget godt, for at Demokratiske Muslimer kan sige god for én? Hvor langt skal vi sekulariseres for at have lov at være i gadebilledet, i skolen, på arbejdspladsen? En dansk kristen teolog¹⁸ gør opmærksom på, at med disse krav om sekularisering (som jo altså er noget andet end demokratisering) hindrer man herhjemme den intellektuelle og teologiske udvikling af Islam, som er på vej i andre lande. Man fremmer ikke "inkulturationen", om man vil, på denne måde.

Ud fra disse komplekse problemstillinger er det dybt irrelevant og oversimplificeret, som bogen gør, at henviser troende mennesker til at leve jævne, forsonlige liv med barndomstroen i behold i privatsfæren. Vi må i en helt anderledes dybtgående dialog med 'Grænser for Gud'.

Dialog – men hvordan? Hvor er det fælles paradigme?

Her vil de to forfattere måske sige – hvis de overhovedet vil en dialog – at menneskerettighederne må være den fælles grund, hvor vi kan mødes. Hvortil jeg vil svare, at det er alt for skrøbeligt et begreb i den aktuelle politiske kontekst til at kunne være det fælles udgangspunkt for en dybtgående

¹⁷ Slør. Red.

¹⁸ I ovennævnte debatindlæg skriver Lissi Rasmussen blandt andet: "I dag kan sharia defineres som en borgerskabsetik, dvs. en etik om, hvordan man kan være en berigelse for samfundet, hvordan man kan arbejde for en bedre fremtid for alle ..." [...] "I hele Mellemøsten debatterer muslimer i stigende grad, hvordan sharia skal opfattes i dag i forhold til det moderne samfund, til demokrati og menneskerettigheder. De fleste muslimer i Danmark er derimod ikke vant til at formulere Islam og de centrale principper med egne ord og i en moderne sammenhæng. De bliver derfor usikre, når de udfordres til at svare på spørgsmålene om fx sharia, som de måske ikke tidligere har tænkt over. Dette er med til at skabe den begrebsforvirring, der hersker i den offentlige debat om Islam og gøre sharia til et fastlåst begreb".

dialog om det gode liv for alle og om tro, samfund og sekularisering. Det kan være noget, vi fælles kæmper for – ja, men ikke fast grund under dialogen. For også menneskerettighederne trues jo i de demokratier, vi lever i. Heller ikke menneskerettighederne er frie for statsræsonens tolkninger.¹⁹

11. september har rykket doktrinen om den nationale sikkerhed i forgrunden som det førende paradigme i de vestlige demokratiers selvforståelse. Borgernes tryghed vejer tungere end friheds- og menneskerettighederne. Indgreb og begrænsninger i disse rettigheder forsvares med henvisning til sikkerhed og tryghed og kampen mod terror. Vi har diskussionerne om Guantanamo og om berettigelsen af tortur i visse tilfælde – måske i langt flere end vi ved af. Diskussionen om vor hjemlige terrorlovgivning og om indvandrerlovgivningen. Så menneskerettighederne kan gradbøjes. Forfatningsdomstol eller ej. Sekularisering eller ej.

Men hvad så? Hvor kan vi mødes?

Inden jeg forsøger et svar, vil jeg referere en hændelse, der beskrives i Arthur Koestlers bog *Yogien og Kommissæren* fra 1946. En delegation af forfattere fra Vesten deltog engang i trediverne i en forfatterkongres i Sovjetunionen. Efter i dagevis at have hørt om sovjetsystemets velsignelser, bliver det den franske forfatter André Malraux for meget, så han siger fortvivlet: "Men hvad med manden, der bliver kørt over af sporvognen?" Der er først pinlig tavshed. Men så kommer svaret: "I det fuldkomne socialistiske samfunds trafiksystem sker der ingen trafikulykker ..."

Så er det jeg vil spørge Michael Jarlner og Anders Jerichow: Er det også sådan, at i det fuldkomne sekulære demokrati sker der ingen trafikulykker? - For hvis det er deres indstilling, så tvivler jeg på, at en dialog er mulig.

Men skulle det ikke være tilfældet, så måtte det være muligt at mødes et sted – dér, hvor manglen, tvivlen, afmagten over for samtidens destruktive kræfter kommer frem, hvor det sekulære demokrati kommer til kort eller deformeres. Dér, hvor ingen af os på forhånd har svar.

Trafikulykken ...

Klik her for at udskrive artiklen (printerens skal være tændt)

Klik her for at sende artiklen til en ven eller bekendt (Outlook skal være startet)

Klik her for at komme til forsiden af catholica.dk

¹⁹ Dvs. grunde til at tilsidesætte alle andre hensyn, herunder retlige og etiske, til fordel for statslige interesser i international eller national politik. Red.